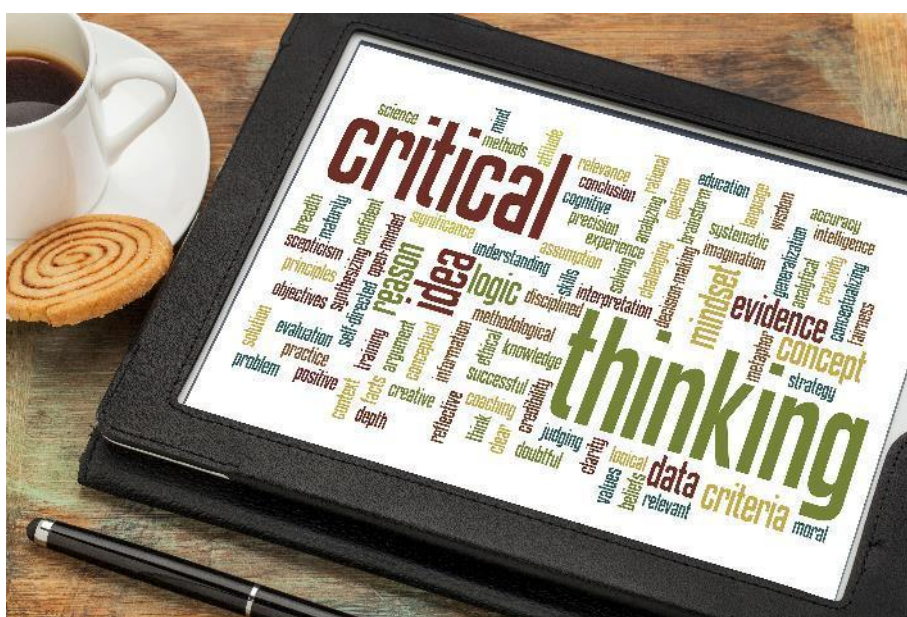

Kritičko razmišljanje u obrazovanju odraslih.

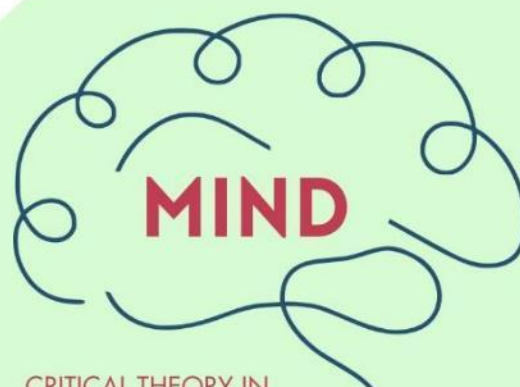
Zbirka ideja (vrijedna čitanja)

AUTORI

KOORD.: DANIELA DUMITRU,
RAMONA-ELENA RICHÎTEANU-NĂSTASE,
MIHAELA MINCIU, MONICA PĂDURARU

ISTRAŽIVAČKI TIM: DAIVA PENKAUSKIENĖ,
PETRA KATANA, ANTONELA MARJANUŠIĆ,
IVETA VERSE, SANDRA KALNIŃA, ROBERT
MIHĂILĂ, CAMELIA STĂICULESCU

CRITICAL THEORY IN
ADULT EDUCATION PRACTICE:
EMPOWERMENT FOR CRITICAL ACTIONS

Co-funded by
the European Union

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project number: 2023-1-LT01-KA220-ADU-000153426

Sadržaj

Uvod.....	3
Metodologija.....	4
Rezultati.....	5
Što je kritičko razmišljanje?.....	5
Portret kritičkog mislioca.....	6
Dimenzije Kritičkog mišljenja.....	8
Kritičko razmišljanje u obrazovanju odraslih. Pregled međunarodnih stipendija.....	10
Sadržaj, strategije poučavanja i pitanja kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih.....	12
Prednosti, značaj i rezultati intervencija kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih.....	15
Preporuke i daljnji razvoj.....	16
Nacionalni pregled literature.....	20
1. Hrvatsko iskustvo u poticanju kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih.....	20
2. Litvansko iskustvo u poticanju kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih.....	22
3. Latvijsko iskustvo u poticanju kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih.....	24
4. Rumunjsko iskustvo u u poticanju kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih.....	25
Zašto odrasli trebaju kritičko razmišljanje?.....	26
Kvalitativno istraživanje Intervjui stručnjaka.....	28
Zaključci.....	30
Bibliografija.....	32

Uvod

Ovo istraživanje je sustavni pregled krajolika obrazovanja odraslih, koji se provodi kroz neformalne strategije poučavanja, s ciljem unaprjeđenja vještina i dispozicija kritičkog mišljenja (KM).

Opisan je niz kriterija za odabir radova i primijenjen na međunarodne i nacionalne publikacije.

Naši nalazi ukazuju na to da je definicija kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih usklađena s prevladavajućim definicijama i školama, ali postoji nedostatak istraživanja u ovom području. Slijedom toga, naš rad može pomoći u osvjetljavanju područja u nastajanju, odnosno kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih.

U konzultiranoj literaturi navedeno je da ne postoji nacionalna specifičnost za obrazovanje odraslih ili za kritičko razmišljanje. Identificirali smo nekoliko strategija, uključujući učenje temeljeno na problemima i samostalno učenje koje je uobičajeno i u obrazovanju odraslih i u obrazovanju kritičkog mišljenja. Isprobane su različite metode (književni klubovi, tečajevi matematike, likovni tečajevi, propitivanje, izgradnja mreža i prijateljstva itd.) kako bi se u život odraslih donijelo osnaživanje i samoodređenje.

Također smo koristili kvalitativnu metodologiju istraživanja, online pisani intervju sa stručnjacima iz istraživačkog tima kako bismo bolje razumjeli i prikazali temu kroz njihove oči. Rezultati su pokazali da se kritičko mišljenje smatra vještinom svakodnevnog života, a donosi mudrije odluke i jasnoću. Također je protuotrov za dezinformacije i lažne vijesti, ali i poboljšava komunikaciju.

Istaknuto je da u kompliciranoj stvarnosti odrasle dobi, kritičko mišljenje može biti opasan. Mnogi ljudi odlučuju ne izraziti svoje kritičke misli jer bi mogli izgubiti posao, prijatelje, pa čak i biti ubijeni. Ali to nije bio konsenzus, a drugi stručnjaci kažu da se samo koristi mogu izvući iz duha kritičkog razmišljanja.

Metodologija

Cilj nam je predložiti sustavni pregled literature, koristeći istraživanje najrelevantnijih djela, nacionalnih i međunarodnih. Stoga smo predložili sljedeće korake i kriterije za prikupljanje podataka:

1. Preporučene ključne riječi za Booleovo pretraživanje:

- kritičko razmišljanje I neformalno obrazovanje I obrazovanje odraslih
- kritičko razmišljanje I neformalno obrazovanje I obrazovanje odraslih I Hrvatska / Latvija / Litva / Rumunjska (za svaku od zemalja zastupljenih u istraživačkom timu)
- ako je potrebno (ako je pronađeno previše unosa) dodajte kao ključne riječi "intervencije I meta-analiza I sustavni pregledi"

Ako se pronađe premalo unosa, posebno na nacionalnoj razini, pretraživanje se nastavlja do posljednjih 10 godina pa čak i dalje, ako istraživači imaju znanje o značajnim ulaznim podacima za budući razvoj projekta.

2. Ispunjavanje kartica za čitanje

Za svaku odabranu relevantnu literaturu (kritičko mišljenje, obrazovanje odraslih, intervencije, pregledni članci) istraživači su napisali karticu za čitanje. Preporučili smo da odabrani članci i poglavlja budu **intervencije** (eksperimentalni programi, akcijska istraživanja i različite vrste programa za odrasle koji se odnose na KM iako je KM sekundarno pitanje), **meta-analiza** ili **sustavni pregledi** koji se odnose na KM u obrazovanju odraslih, u posljednjih 5-10 godina. Svjesni smo da je pandemija utjecala na empirijsko istraživanje, a to je dovelo do odluke da se ide čak 10 godina unatrag.

Rezultate pregleda predstavljamo objašnjavajući definicije kritičkog mišljenja, portret idealnog kritičkog mislioca, kao i ciljeve, rezultate i preporuke pregledanih autora.

Cilj je pregleda prikupiti relevantne i nove informacije, u intervencijskom i primijenjenom kontekstu. Morali smo prikupiti dokaze o intervencijama, programima kritičkog mišljenja za obrazovanje odraslih u neformalnim okruženjima, kako bismo imali polaznu točku za kreiranje našeg programa obuke za poboljšanje kritičkog mišljenja kod odraslih.

Rezultati

U potrazi za kvalitetnim radovima, tim je pronašao (na Google Scholaru i Web of Science) impresivan broj radova, blizu 60.000. Ali većina njih nije ispunjavala kriterije predstavljene u metodologiji. Mnogi se radovi uopće nisu odnosili na kritičko mišljenje, a to je bio glavni razlog za njihovo isključivanje. Nadalje, nisu predstavljali intervencije, programe obuke ili edukacije, a to je bio drugi motiv isključenja. Štoviše, godina objavljivanja bila je treći glavni kriterij za isključenje.

Na kraju je 13 radova zadržano za pregled u međunarodnom kontekstu i 16 radova u četiri nacionalna konteksta (hrvatski, latvijski, litavski i rumunjski), ukupno 29 radova. U nastavku ćemo predstaviti rezultate strukturirane u nekoliko dijelova: definicije KT u obrazovanju odraslih, sadržaje i pitanja koja se obrađuju u međunarodnoj literaturi, preporuke i zaključke odabranih radova. Konačno, stvoren je zaseban odjeljak kako bi se predstavila četiri nacionalna konteksta.

Što je kritičko razmišljanje?

Ennis, 1962.	"ispravna procjena izjava"
McPeck, 1981.	„inteligentno iskorištavanje svih relevantnih dokaza kako bi se riješio određeni problem"
Chance, 1986.	„sposobnost analiziranja činjenica, stvaranja i organiziranja ideja, podržavanja mišljenja i uspoređivanja, donošenja zaključaka, procjene argumenata i rješavanja problema kako bi se riješio određeni problem"
Brookfield, 1987.	"uključuje dovođenje u pitanje pretpostavki na kojima se temelje naši uobičajeni, uobičajeni načini razmišljanja i djelovanja, a zatim spremnost na drugačije razmišljanje i djelovanje na temelju ovog kritičkog ispitivanja"

Mayer & Goodchild, 1990.	"namjerna, samoregulirajuća prosudba koja rezultira analizom, procjenom, zaključivanjem i tumačenjem, kao i konceptualnim, dokaznim, metodološkim objašnjenjima, kriterijima ili kontekstom na kojem se presuda temelji"
Facione, 1990.	„sustavan i aktivan proces razumijevanja i vrednovanja argumenata"
Moore i Parker, 1991.	"pažljivo i namjerno utvrđivanje prihvaćanja, odbijanja ili suspenzije presude"
Behar-Horenstein & Niu, 2011; Snyder & Snyder, 2008; Smith, 2003	"kontrolirano refleksivno razmišljanje pomoću aktivne argumentacije, logičkog zaključivanja, zaključivanja i uvažavanja informacija u donošenju vrijednih prosudbi"
Burn & Sinfield, 2016.	"kritičko razmišljanje je donošenje jasnih, obrazloženih prosudbi temeljenih na tumačenju, razumijevanju, primjeni i sintezi dokaza prikupljenih promatranjem, čitanjem i eksperimentiranjem"
D. Halpern	"kritičko razmišljanje je korištenje kognitivnih tehnika ili strategija koje povećavaju vjerojatnost postizanja kvalitativnog rezultata. To je vrsta razmišljanja koja se koristi za rješavanje problema, formuliranje zaključaka, procjenu opcija i donošenje odluka"
M. Lipman	"kritičko razmišljanje je razmišljanje koje promiče prosuđivanje tako što se temelji na kriterijima, samoispravlja i osjetljivo je na kontekst"
D. Hatcher, L. Spencer	"kritičko razmišljanje je način razmišljanja koji nastoji donijeti presudu isključivo na temelju alternativa izvaganih u dobroj vjeri, poštujući dokaze i argumente koji se koriste"

Portret kritičkog mislioca

Kada je osoba kritički mislilac, sklonija je sagledavanju šire slike.

Angažiranje u kritičkom razmišljanju ne podrazumijeva usvajanje negativnog stava ili fiksiranje na nedostatke. Umjesto toga, uključuje usavršavanje vlastitih misli kako bi se dekonstruirao problem ili informacija, protumačio i iskoristio to razumijevanje za donošenje informirane odluke ili procjene.

Za pojedince koriste kritičko često se kaže da **kritički način** iako se ta vještina praksom, a ne osobinom.

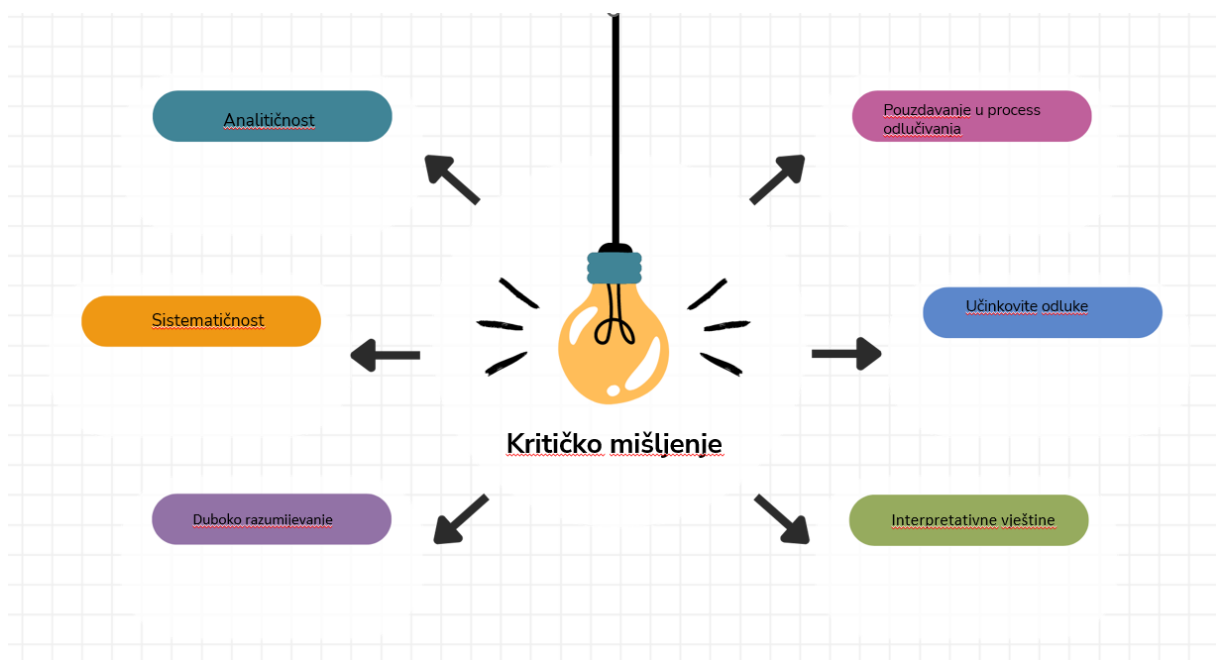
Paul & Elder da visokoobrazovani pristupa vitalnim, problemima

jasnih pitanja, prikupljanjem i analizom informacija relevantnih za ispitanike kako bi ih učinkovito interpretirao i identificirao dobro obrazložena rješenja i zaključke. Također, na organizacijskoj razini poslodavci su naveli da ljudi koji pokazuju vještine kritičke analize i evaluacije često odražavaju i analitičnost, sistematičnost i povjerenje u donošenje odluka bez obzira na njihovu

koji dosljedno razmišljanje posjeduju **razmišljanja**, stječe učenjem i urođenom

(2006) smatraju kritički mislilac složenim formuliranjem

zanimanje (Penkauskienė, Railienė, & Cruz, 2019). Sposobnost kritičke analize i validacije informacija u sve promjenjivijem poslovnom okruženju omogućuje zaposlenicima prilagodbu najučinkovitijih odluka kako bi organizacije u kojima djeluju zadržale svoju konkurentsku prednost.

Dimenzije Kritičkog mišljenja

Slika SEQ Figure * ARABIC 2. Vještine kritičkog razmišljanja. Izvor: zastupljenost autora iz Facionea (1990.)

Smjernice WSU-a definiraju sedam bitnih elemenata kritičkog mišljenja: identificiranje problema ili situacije, uspostavljanje perspektive o situaciji koja se analizira, prepoznavanje alternativne perspektive, stavljanje problema u odgovarajući kontekst, identificiranje, analiza i procjena dokaza, prepoznavanje temeljnih pretpostavki koje predstavljaju problem, analiza i procjena implikacija i potencijalnih zaključaka (Kumar & Refaei, 2017; Condon & Kelly-Riley, 2004).

Stručnjaci projekta Delphi identificiraju sljedeći skup kognitivnih vještina kao središnje dimenzije kritičkog mišljenja:

1. TUMAČENJE
2. Analiza
3. Evaluacija
4. Zaključak
5. Objašnjenje
6. Samoregulacija. (Facione, 1990., apud

Dumitru, D. 2013., str. 28. - 33.)

Svaka od šest opisanih vještina obuhvaća podređene vještine.

1. Tumačenje: predstavlja razumijevanje i izražavanje značenja ili značaja širokog spektra iskustava, situacija, podataka, događaja, prosudbi, mišljenja, pravila, postupaka ili kriterija.

Tumačenje uključuje tri podvještine: kategorizaciju, dekodiranje značenja i pojašnjenje značenja.

2. Analiza: osoba identificira stvarne i namjeravane inferencijalne odnose sugovornika među izjavama, pitanjima, konceptima, opisima i svim drugim oblicima zastupanja koje koristi za izražavanje svojih mišljenja, prosudbi, iskustava, razloga ili uvjerenja. Analiza uključuje: ispitivanje ideja, otkrivanje argumenata i njihovu analizu.

3. Procjena: osoba procjenjuje i procjenjuje vjerodostojnost izjava ili izjava koje su donesene kako bi potkrijepile percepcije, iskustva, prosudbe, uvjerenja ili mišljenja koje je izdala druga osoba. Podvještine ovog dijela kritičkog mišljenja su vrednovanje iskaza i vrednovanje argumenata.

4. Zaključak: kritički mislilac koji je uključen u proces zaključivanja identificira i pruža potrebne elemente za donošenje održivih zaključaka. On formuliра hipoteze, razmatra relevantne informacije i procjenjuje posljedice koje proizlaze iz podataka, izjava, dokaza, načela, koncepata, mišljenja, uvjerenja ili drugih oblika zastupanja. Podvještine zaključivanja su sljedeće: propitivanje dokaza, nagađanje o alternativama i zaključivanje.

5. Objašnjenje: kada objašnjavamo nešto što opravdavamo pojmovnim, metodološkim, kriterijskim i kontekstualnim dokazima, ono što netko tvrdi kao rezultat. Podvještine navode rezultate, opravdanost postupaka i prikaz argumenata.

6. Samoregulacija - podrazumijeva svjesno praćenje vlastitih kognitivnih aktivnosti, elemenata koji se koriste u tim aktivnostima i dobivenih rezultata, a sve se to radi analizom i evaluacijom rasuđivanja i zaključaka te koncentracijom. Samoregulacija se vrši pozivanjem na dvije vještine: samoispitivanje i samoispravljanje.

Kritičko razmišljanje u obrazovanju odraslih.

Pregled međunarodnih stipendija

Što se tiče obrazovanja odraslih, kritičko razmišljanje je vrlo važna vještina koja doprinosi razvoju cjeloživotnog učenja kako bi se brzo prilagodili izazovima vanjskog okruženja i iskoristili svaku priliku.

Uloga edukatora odraslih trebala bi biti olakšavanje kritičkog mišljenja. Olakšavanje kritičkog mišljenja ključan je aspekt uloge edukatora odraslih. Evo kako edukator odraslih može učinkovito ispuniti ovu ulogu:

1. *Stvaranje otvorenog okruženja za učenje*: Edukator odraslih treba uspostaviti učionicu ili okruženje za učenje u kojem se učenici osjećaju ugodno slobodno izražavajući svoje misli i mišljenja. Poticanje otvorenog dijaloga potiče kritičko razmišljanje dopuštajući učenicima da istraže različite perspektive i izazovu pretpostavke.

2. *Postavljanje pitanja koja potiču na razmišljanje*: Umjesto da jednostavno pruža informacije, nastavnik odraslih trebao bi postavljati pitanja koja potiču na razmišljanje i potiču kritičko razmišljanje.

3. *Poticanje upita i istraživanja*: Nastavnici odraslih trebaju poticati učenike da samostalno postavljaju pitanja i traže odgovore. Promicanjem učenja temeljenog na istraživanju, nastavnici osnažuju učenike da dubinski istražuju teme, provode istraživanja i razvijaju svoje vještine kritičkog mišljenja aktivnim sudjelovanjem u materijalu.

4. *Pružanje mogućnosti za promišljanje*: promišljanje je ključno za produbljivanje razumijevanja i usavršavanje vještina kritičkog mišljenja. Edukator odraslih trebao bi uključiti mogućnosti za promišljanje u proces učenja, kao što su pisanje dnevnika, grupne rasprave ili promišljeni eseji, omogućujući učenicima da procijene svoj napredak u učenju i identificiraju područja za rast.

5. *Poticanje suradnje i rasprave*: Suradnička okruženja za učenje promiču kritičko razmišljanje izlažući učenike različitim perspektivama i potičući konstruktivnu raspravu. Nastavnik odraslih trebao bi olakšati grupne rasprave, rasprave i suradničke projekte u

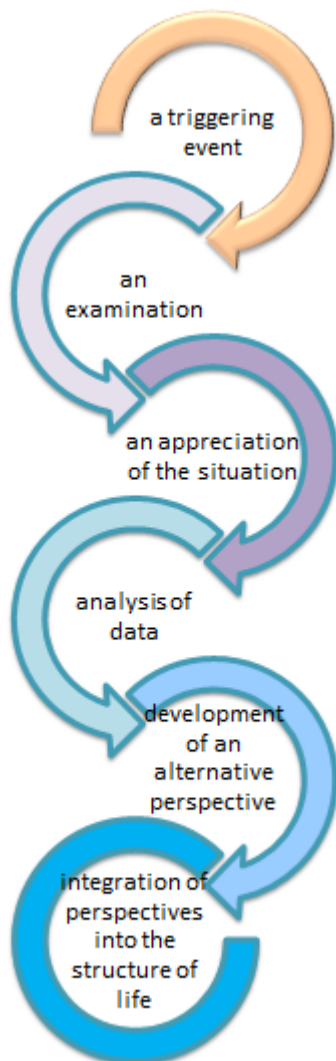
kojima učenici mogu sudjelovati u međusobnim idejama,

preispitivati pretpostavke i braniti svoja stajališta.

6. *Modeliranje vještina kritičkog mišljenja*: Nastavnici bi trebali modelirati vještine kritičkog mišljenja u svojim nastavnim praksama.

7. *Pružanje konstruktivnih povratnih informacija*: Povratne informacije ključne su za usmjeravanje procesa kritičkog mišljenja učenika i pomaganje učenicima da se poboljšaju. Nastavnik odraslih treba pružiti pravodobne i konstruktivne povratne informacije o idejama, argumentima i pristupima rješavanju problema učenika, ističući prednosti i područja za poboljšanje.

8. *Promicanje metakognitivne svijesti*: Metakognicija uključuje razumijevanje procesa i strategija razmišljanja. Nastavnik odraslih trebao bi pomoći učenicima da razviju metakognitivnu svijest potičući ih da razmišljaju o tome kako pristupaju zadacima učenja, prate svoje razumijevanje i prilagođavaju svoje strategije prema potrebi kako bi poboljšali svoje vještine kritičkog razmišljanja.

Općenito, olakšavanje kritičkog mišljenja stvara dinamično okruženje za učenje koje promiče istraživanje, promišljanje, suradnju i metakogniciju, osnažujući studente da postanu neovisni i kritički mislioci sposobni za snalaženje u složenim izazovima u svom osobnom i profesionalnom životu.

U kontekstu obrazovanja odraslih, Brookfield (1987) predlaže model kritičkog mišljenja koji se sastoji od petofaznog pristupa (Garrison, 1992): pokretački događaj, ispitivanje, uvažavanje situacije, analiza podataka za objašnjenje svih anomalija, razvoj alternativne perspektive i integracija svih aspekata i perspektiva u strukturu života.

Garrison (1991.) predložio je konceptualni model za razvoj kritičkog mišljenja kod odraslih učenika:

1) identifikacija problema – početna faza kritičkog mišljenja;

2) definiranje problema – razmišljanje postaje usmjereno i svrhovito;

3) istraživanje – od svijeta činjenica do svijeta ideja;

4) primjenjivost - ideje se istražuju kroz apstraktnu

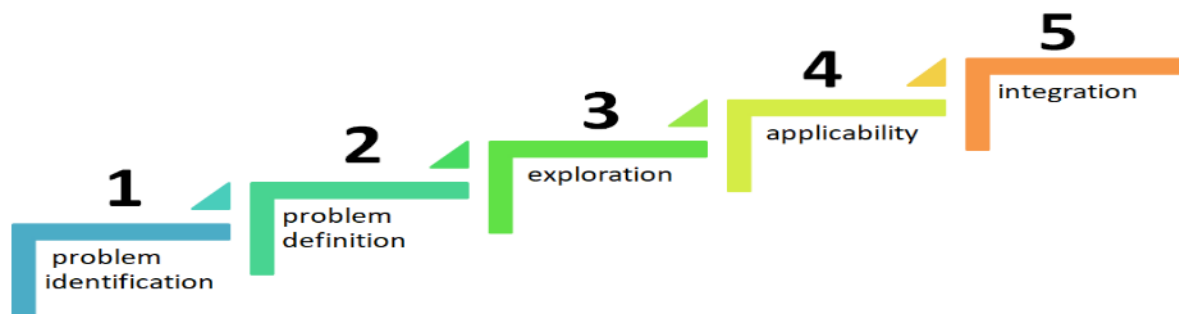
misao;

5) integracija – završna faza, predstavlja primjenjivost ideje.

Sadržaj, strategije poučavanja i pitanja kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih

Literatura o kritičkom razmišljanju u obrazovanju odraslih, iako ograničena, pruža vrijedne uvide trenerima i programerima kurikuluma. Različiti istraživači doprinijeli su

razumijevanju i poticanju KM vještina kod odraslih učenika kroz različite pristupe i strategije.

Santos Meneses, Pashchenko i Mikhailova (2023.) bave se nedostacima kritičkog mišljenja među diplomantima i odraslima, naglašavajući potrebu za KM vještinama na radnom mjestu. Zalažu se za kombiniranje online učenja s metodama usmjerenim na učenika kao što je učenje temeljeno na problemu. Njihov raniji rad, zajedno sa Sadovom, Khillom, Pashchenkom i Tarasovom (2022.), uključuje razvoj računalnog testa za procjenu KM-a kod odraslih učenika.

D.R. Garrison (1992.), pionir u učenju na daljinu, istražuje integriranje okvira kritičkog mišljenja i samousmjerenog učenja u obrazovanju odraslih. Garrison naglašava važnost kontinuiranog dijaloga između učenika i facilitatora kako bi se uravnotežila kontrola u obrazovanju.

Brookfield, Archibald i Neubauer (2018) povezuju evaluativno razmišljanje s kritičkim razmišljanjem kako bi poboljšali prakse vrednovanja u obrazovanju odraslih na više razina. Na makro razini naglašavaju ulogu vrednovanja u promicanju općeg dobra. Na mezo razini usredotočuju se na profesionalni rast i razvoj ocjenjivača. Na mikro razini ističu svakodnevne refleksivne prakse, a na meta razini raspravljaju o meta-refleksiji ili promišljanju o refleksiji.

Brookfield (2013) u svom djelu „Moćne tehnike poučavanja odraslih“ ispituje koncept moći u obrazovanju odraslih i njezine implikacije na poučavanje. On identificira tri konotacije moći: kao karizmatiku silu, kao kontrolnu silu i kao sredstvo za učenike da odluče o svom sadržaju i metodama učenja, čime ih osnažuje za primjenu novih vještina izvan učionice.

Grenier, Callahan, Kaepfel i Elliott (2022.) istražuju književne klubove kao neformalne prostore za učenje u organizacijama koje potiču kritičku javnu pedagogiju. Naglašavaju stvaranje društvenih veza, namjerni angažman i sustavno promišljanje unutar književnih klubova. Ovi prostori podržavaju osobni i profesionalni razvoj marginaliziranih pojedinaca ispunjavanjem nezadovoljenih psiholoških potreba.

Joann M. Vaske (2001) razmatra različite modele za razvoj KM-a u obrazovanju odraslih, uključujući model rješavanja problema, transformaciju perspektive i petofazni model kritičkog mišljenja. Vaske se također poziva na Brookfield (1986), koji je ponudio načela za učinkovito olakšavanje učenja, kao što su dobrovoljno sudjelovanje, uzajamno poštovanje, suradnja, praksa, kritičko promišljanje i samousmjerenje. Vaske ističe poteškoće u procjeni KM-a zbog njegove složenosti.

Alexis Kokkos (2013) predlaže korištenje ART-a za poboljšanje KM vještina kod starijih odraslih osoba. On tvrdi da bavljenje umjetnošću pomaže starijim odraslim osobama da prevladaju stereotipe i zablude koje ometaju njihovo razumijevanje svijeta.

Olena Terenko (2019) raspravlja o sjevernoameričkom modelu obrazovanja odraslih, koji se usredotočuje na cjeloživotno učenje potaknuto društvenim i ekonomskim promjenama. Ovaj model naglašava unutarnju motivaciju povezanu s osobnim ciljevima.

Schoultz (2023) opisuje nordijsku i njemačku didaktičku tradiciju, koja naglašava reflektivne nastavne prakse i koncepta obrazovanja. Ova se tradicija usredotočuje na osobni

razvoj i rast kroz obrazovanje, s dijaloškim pristupom koji uzima u obzir emocionalne, kulturne, psihološke, fizičke i socijalne potrebe starijih odraslih osoba.

Gal, Grotlüschen, Tout i Kaise (2020) ističu važnost matematičke pismenosti kao kritične komponente učenja odraslih, koja obuhvaća financijsku, zdravstvenu, digitalnu i građansku pismenost. Razvijanje ključnih matematičkih vještina ključno je za sudjelovanje odraslih u društvu i na tržištu rada.

De Camillis i sur. (2020.) ispituju kritične kompetencije koje se zahtijevaju od nastavnika odraslih primjenom Bronfenbrennerovog bioekološkog modela. Prepoznaju pedagoške, relacijske, kontekstualne i reflektivne kompetencije kao ključne za učinkovito obrazovanje odraslih.

Santos-Meneses, Pashchenko i Mikhailova (2023.) predlažu model razvoja KM-a u obrazovanju odraslih koji se temelji na intrinzičnoj motivaciji i fleksibilnosti učenja. Oni tvrde da, iako je samostalno učenje važno, suradničko učenje ostaje ključno za učinkovit razvoj KM-a kod odraslih.

Prednosti, značaj i rezultati intervencija kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih

Istraživanje obuhvaćeno ovom zbirkom na temu kritičkog mišljenja kod odraslih ističe niz prednosti razvoja kritičkog mišljenja u različitim kontekstima, formalnim ili manje formalnim.

Brze tehnološke, znanstvene, ekonomske i društvene promjene i razvoj sve više zahtijevaju od odraslih da imaju više kritičkih i reflektivnih vještina rasuđivanja i sposobnost prepoznavanja, tumačenja i razumijevanja šireg spektra manifestacija ili doprinosa matematike, statistike i računanja u širokom rasponu životnih domena. (Gal, Iddo; Grotlüschen, Anke; Tout, Dave; Kaiser, Gabriele, 2020.)

Olena Terenko (2019) analizira američku znanstvenu literaturu o obrazovanju odraslih i pokazuje da se na obrazovanje odraslih u SAD-u gleda kao na organizirani

obrazovni proces koji odrasloj osobi pomaže u stjecanju novih znanja, vještina i kompetencija.

Smatramo da bi se ovo stajalište trebalo odnositi na svaku zemlju i osobu koja ima osnovno obrazovanje; ono pretpostavlja sve vrste obrazovanja, s akreditacijom i bez akreditacije: formalno, informalno, neformalno; obuhvaća različite vrste organizacije učenja – tradicionalne i udaljene; može se organizirati ne samo u nastavi, već u radionicama, knjižnicama, crkvama, muzejima, kod kuće; mogu ga organizirati različiti pružatelji usluga – privatne osobe, volonteri, zajednica. Dakle, pregledana stipendija usredotočuje se na nužnost razvoja KM-a u različitim kontekstima učenja.

Neke studije usredotočuju se na prednosti razvoja KM-a kod zaposlenika, ali i na potrebu poslodavaca da razviju vještine kritičkog mišljenja kroz obuku. (A.R. Sadova, J.S. Khill, N. Pashchenko, K V Tarasova, 2022.)

Ostale studije usmjerene su na motive pohađanja neformalnog obrazovanja. Jedna studija usredotočena je na tri teme: obrazovanje kao uživanje, obrazovanje kao kritičko ispitivanje, obrazovanje kao resocijalizacija i pokušava identificirati metode i procese učenja koji se odvijaju u obrazovnoj praksi. U tom kontekstu identificirana su četiri načela: aktivno sudjelovanje učenika, jasno usmjeravanje nastavnika, individualizacija i permissivno okruženje. (Schoultz, Magnus, 2023). U temu aktivnog sudjelovanja učenika nastavnici uključuju sudionike u rasprave kako bi ih uključili u proces učenja. Tema jasnog usmjeravanja nastavnika podrazumijevala je predavanje, povratne informacije i demonstraciju. Individualizacija je istaknuta kao drugo načelo i uključivala je individualni rad tijekom tečajeva i domaćih zadaća, ali i prilagodbe, kao što je tempo učenja na tečaju. Puštanje sudionika da rade sami omogućilo je sudionicima da budu odgovorniji za svoje procese učenja, aktivniji i kreativniji.

Tema permissivnog okruženja bila je stvaranje ugodne atmosfere, ohrabrivanje sudionika i obraćanje pozornosti na njih.

Ostale studije usmjerene su na razvoj KM-a u određenoj pozadini (kulturno i vjersko obrazovanje, Hulya Kosar Altineyelken, 2021.) ili pružaju korisne prijedloge strategija za poticanje razvoja KM-a: višestruki pisani zadaci i naglašavanje istraživanja, pružanje detaljnih povratnih informacija o stipendiji, logici i stilu te korištenje internetskih foruma za raspravu kako bi se rasprava u učionici proširila na promicanje dubljeg razmišljanja i stipendije kroz

ispitivanje i izazovne studentske postove te individualne ili timske prezentacije u učionici. (Nold, Herbert, 2017)

Bez obzira na vrstu istraživanja, možemo uočiti potrebu za konceptualizacijom KT za užu konceptualizaciju kritičkog mišljenja (Vaske, Joann M., 2001), ali i nedostatak testova za procjenu kompetencije kritičkog mišljenja kod odraslih. (A.R. Sadova, J.S. Khill, N. Pashchenko, K V Tarasova, 2022.)

Preporuke i daljnji razvoj

Najrelevantniji članci odabrani za pristup kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih ističu se kvalitetom istraživanja koje su proveli autori, originalnošću ideja, primijenjenim metodama i testovima, kao i utjecajem radova i njihovim doprinosom razvoju proučavanog područja. Dakle, među izvanrednim preporukama i budućim smjerovima istraživanja mogu se spomenuti sljedeći članci (slika 5).

Kritičko mišljenje u kontekstu učenja odraslih kroz PBL (Problem based learning, eng. učenje temeljeno na problemu) i e-učenje: Okvir tečaja, Santos Meneses, Luis & Pashchenko, Taras & Mikhailova, Aleksandra

Kritičko razmišljanje u obrazovanju odraslih: neuhvatljiva potraga za definicijom polja (disertacija), Joann M. Vaske

Critical Thinking Assessment in Adults: Methodology and Development Experience, A.R. Sadova, J.S. Khill, N. Pashchenko, K V Tarasova

Kritičko razmišljanje u obrazovanju starijih odraslih: doprinos estetskog iskustva, Alexis Kokkos

Unapređenje književnih klubova kao neformalnog učenja za olakšavanje kritičke javne pedagogije u organizacijama, Robin S. Grenier, Jamie L. Callahan, Kristi Kaeppel, Carole Elliott

Razmišljanja nastavnika o njihovim praksama u neformalnom obrazovanju starijih odraslih, Magnus Schoultz

Numeracija, obrazovanje odraslih i ranjivi odrasli: kritički pogled na zanemareno područje,
Iddo Gal, Anke Grotlüschen, Dave Tout, Gabriele Kaiser

Korištenje metoda poučavanja kritičkog mišljenja za povećanje uspjeha učenika: Akcijski
istraživački projekt, Nold, Herbert

Glavne značajke iz literature za pretraživanje su sljedeće:

1. Model za njegovanje kritičkog mišljenja:

Santos Meneses, Pashchenko i Mikhailova (2023.) predlažu model za kultiviranje KM-a kod odraslih učenika, s naglaskom na integraciju individualne odgovornosti i zajedničke kontrole u proces učenja. Naglašavaju potrebu za razvojem integriranih modela temeljenih na ključnim konceptima kao što su odgovornost i kontrola kako bi se bolje razumjelo učenje odraslih.

2. Samousmjereno učenje i kritička teorija:

Garrison (1992) zagovara model učenja KM-a koji uključuje načela samousmjerenog učenja, sugerirajući pomak paradigme prema koherentnom okviru u obrazovanju odraslih.

Archibald, Neubauer i Brookfield (2018) ističu suštinsku vezu između obrazovanja odraslih i KM-a, naglašavajući važnost kritičkog vrednovanja, promišljanja i ostvarivanja pravde, općeg dobra i jednakosti u obrazovnim praksama.

3. Ključna pitanja u obrazovanju odraslih:

Vaske (2001) identificira tri kritična pitanja za obrazovanje odraslih: svrhu i rad obrazovanja odraslih u 21. stoljeću, evoluirajuće uloge edukatora odraslih u društvenom razvoju i značaj KT u praksi obrazovanja odraslih.

4. Procjena kritičkog mišljenja:

Sadova, Khill, Pashchenko i Tarasova (2022) preporučuju razvoj i validaciju testova za mjerenje KM-a kod odraslih, koristeći pristup usmjeren na dokaze (ECD) i modernu teoriju odgovora na stavke (IRT) za psihometrijsku analizu.

5. Estetsko iskustvo i kritičko razmišljanje:

Kokkos (2013) istražuje utjecaj estetskih iskustava na jačanje CT vještina kod odraslih, sugerirajući da integracija umjetnosti u proces učenja može značajno poboljšati CT ako se napravi dosljedna komponenta, a ne povremena metoda.

6. Proceduralna obilježja obrazovanja odraslih:

Terenko (2019) pruža uvid u sjevernoamerički model obrazovanja odraslih, usredotočujući se na proceduralne karakteristike i predlažući buduće istraživačke smjerove za daljnju analizu tih karakteristika (slika 6.)

Povijesni korijeni filozofije progresivizma povezani s progresivnim političkim pokretom u društvu i obrazovanju. Njegova osnova je koncept interakcije između obrazovanja;

Analiza znanstvene literature pokazala je da obrazovanje odraslih u SAD-u ima razvijao se s razvojem društva, ima dugu povijest i neke tradicije, uglavnom se promatra kao neformalno obrazovanje odraslih usmjereno na samopoboljšanje odrasle osobe kako bi zadovoljila svoje obrazovne potrebe; mehanizam formiranja civilnog društva;

Prema filozofiji konstruktivizma, osoba je jedinstvena u svojoj viziji svijeta;

Bihevioralni smjer ispitivao je osobnost kao skup bihevioralnih odgovora na podražaje.

Slika 6. Sjevernoamerički model obrazovanja odraslih (Terenko O. 2019)

7. Rezervirajte klubove kao neformalne prostore za učenje:

Grenier, Callahan, Kaepfel i Elliott (2022.) predstavljaju književne klubove kao neformalne prostore za učenje koji promiču društvene veze i kulturne promjene. Naglašavaju potencijal književnih klubova kao kritičnog i emancipatorskog prostora za učenje odraslih.

8. Kolektivno učenje i intrinzične vrijednosti:

Schoultz (2023.) naglašava važnost udaljavanja od tradicionalnih modela usmjerenih na predavanja prema pristupima kolektivnog učenja u neformalnom obrazovanju odraslih. Naglašava potrebu za edukativnim sastancima koji olakšavaju razvoj povezivanjem prošlih, sadašnjih i budućih iskustava.

9. Budući istraživački smjerovi u numerici:

Gal, Grotlüschen, Tout i Kaiser (2020.) predlažu brojne buduće istraživačke smjernice za informiranje o politikama i planiranje obrazovnih intervencija u programima računanja odraslih, naglašavajući potrebu za praksama utemeljenim na dokazima.

10. Kritičko razmišljanje u sveučilišnim kurikulumima:

Herbert (2017.) preporučuje da sveučilišta u svoje kurikule uključe renomirane metode za razvoj KM vještina među studentima, naglašavajući ključnu ulogu visokog obrazovanja u poticanju KM-a.

Sveukupno, **preporuka ukazuje na potrebu za inovativnim, integriranim pristupima poticanju KM-a u obrazovanju odraslih.** Također je potrebno daljnje istraživanje učinkovitih metoda procjene, integracije umjetnosti i neformalnih prostora učenja te razvoj obrazovnih okvira koji naglašavaju odgovornost, kontrolu i intrinzične vrijednosti. Fokus je na stvaranju holističkog i prilagodljivog obrazovnog okruženja koje odgovara različitim potrebama odraslih učenika.

Nacionalni pregled literature

1. Hrvatsko iskustvo u poticanju kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih

Analizirali smo trenutno stanje i izazove poticanja kritičkog mišljenja (KT) i kritičke pedagogije (KT) unutar hrvatskog obrazovnog krajolika. Međutim, odabrani tekstovi bili su više povezani s općim programima kritičkog mišljenja i samo tangencijalno povezani s neformalnim obrazovanjem kritičkog mišljenja odraslih. Ipak, glavne ideje i uvide predstavljamo na sljedeći način:

1. Definicije i konceptualni pojmovi

Među hrvatskim nastavnicima i znanstvenicima postoji raznoliko razumijevanje onoga što čini kritičko mišljenje. Za neke je kritičko razmišljanje (KM) rigorozan, samodiscipliniran proces koji uključuje logičko rasuđivanje i učinkovite vještine rješavanja problema (Bjelanović

Dijanić, 2012). Drugi prepoznaju ulogu KM-a u interakciji s drugima i donošenju informiranih odluka (Grozđanić, 2009), istovremeno ističući njegovu apstraktnu i složenu prirodu (Buchberger, 2012). Ta raznolikost u definicijama služi kao ilustracija nedostatka ujednačenosti u razumijevanju i primjeni KT-a u obrazovnim praksama.

2. Integracija u obrazovne prakse

Iako postoji teorijsko zagovaranje integracije KT i KT u obrazovanje, praktična primjena ostaje nedosljedna. Primjerice, Rautalin (2023.) je utvrdio da studentima često nedostaje sveobuhvatno razumijevanje KT i KT, ukazujući na nedostatke u kurikulumima visokog obrazovanja koji ne uspijevaju učinkovito povezati teorijsko znanje s praktičnom primjenom. Slično tome, Buchberger, Bolčević i Kovač (2018) ističu nesklad između teorijskih okvira i njihove operacionalizacije u razrednim okruženjima, što ukazuje na potrebu za robusnijom i sustavnijom integracijom.

3. Pedagoške metode i osposobljavanje nastavnika

Literatura sugerira kritičnu potrebu za poboljšanjem obuke nastavnika i pedagoških metoda za bolje poticanje KM-a. Rautalin (2023) i Majdak & Ajduković (2003) pokazuju da aktivne metode učenja i interaktivna nastava mogu značajno poboljšati angažman učenika i sposobnosti kritičkog mišljenja. Međutim, također je prepoznato da mnogi nastavnici možda nisu adekvatno pripremljeni za učinkovitu provedbu ovih metoda. To ponavljaju i Miliša i Ćurko (2010), koji pozivaju na sustavne programe osposobljavanja nastavnika za uključivanje KM-a u svoje nastavne prakse.

4. Izazovi i preporuke

Nekoliko izazova ometa učinkovit uzgoj KM-a u Hrvatskoj. To uključuje:

- Rani i kontinuirani razvoj: Iniciranje KM obrazovanja u ranoj fazi osnovne škole i nastavak kroz srednje i visoko obrazovanje od ključne je važnosti za izgradnju snažnih temelja (Bjelanović Dijanić, 2012; Miliša & Ćurko, 2010).
- Programi osposobljavanja nastavnika: Razvoj sveobuhvatnih programa osposobljavanja nastavnika bitan je kako bi ih se opremilo potrebnim vještinama i

metodologijama za poticanje KT kod njihovih učenika (Grozđanić, 2009; Majdak & Ajduković, 2003).

- Metode aktivnog učenja: Poticanje korištenja tehnika aktivnog učenja i interaktivnih metoda poučavanja ključno je za uključivanje učenika i promicanje dubljeg razumijevanja i primjene načela KM-a (Rautalin, 2023).

Zaključno, iako Hrvatska prepoznaje važnost kritičkog mišljenja u obrazovanju, o čemu svjedoče znanstvene rasprave i neke praktične primjene, ostaje značajan rad na premošćivanju jaza između teorijskog zagovaranja kritičkog mišljenja i njegove praktične primjene. Kako bi se razvio čvrst okvir za obrazovnu reformu koji učinkovito potiče vještine kritičkog mišljenja, ključno je provesti sustavne reforme u osposobljavanju nastavnika, oblikovanju kurikuluma i pedagoškim metodama. Rješavanjem tih izazova Hrvatska može bolje pripremiti svoje studente za snalaženje i uspjeh u složenom svijetu bogatom informacijama.

2. Litvansko iskustvo u poticanju kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih

Tumačenja i primjene koncepta kritičkog mišljenja u Litvi, kao što je ispitano u različitim znanstvenim radovima, pokazuju značajnu ulogu ove kognitivne vještine u različitim domenama. U nastavku je prikazana sinteza glavnih nalaza i zaključaka iz priloženih tekstova.

1. Interpretacije koncepta kritičkog mišljenja

Kritičko razmišljanje ključno je za dobrobit pojedinca i društva. U članku iz 2018. godine Indrašienė i sur. naglašava se ključna uloga kritičkog mišljenja za osobnu i društvenu dobrobit. Identificiran je kao ključna kompetencija koja je ključna za učinkovito sudjelovanje u svakodnevnom životu i na tržištu rada. Sposobnost uključivanja u kritičko mišljenje omogućuje pojedincima donošenje informiranih odluka i rješavanje problema, što su bitne kvalitete koje poslodavci traže.

Primijenjen je multidisciplinarni pristup. Članak koristi multidisciplinarni pristup razjašnjavanju koncepta kritičkog mišljenja, integrirajući uvide iz različitih disciplinarnih

perspektiva. Ova sveobuhvatna analiza otkriva da kritičko razmišljanje obuhvaća i kognitivne vještine i dispozicije koje olakšavaju donošenje odluka i rješavanje problema.

Razmatra se i obrazovni kontekst. U članku se razmatra i kako se kritičko mišljenje rješava u visokom obrazovanju. U članku se navodi da, iako je kritičko razmišljanje povezano s akademskim uspjehom i zapošljivošću, njegova praktična primjena u stvarnim kontekstima zahtijeva daljnja istraživanja.

2. Veze između kritičkog i kreativnog mišljenja

Penkauskienė (2016) ispituje međusobni odnos kritičkog i kreativnog mišljenja, naglašavajući njihovu neizostavnu ulogu u postizanju osobnog i profesionalnog uspjeha. Članak osporava ideju da su kritičko i kreativno razmišljanje različiti entiteti, umjesto toga naglašavajući njihove zajedničke karakteristike, uključujući znatiželju, otvorenost za nova iskustva i sposobnost promišljanja i analize.

Studija ukazuje na to da, iako odgajatelji prepoznaju važnost i kritičkog i kreativnog mišljenja, često postoji razlika između njihovog prepoznavanja važnosti tih vještina i njihove sposobnosti da ih učinkovito potiču kod učenika.

3. Primjena kritičkog mišljenja u savjetovanju

Važnost kritičkog mišljenja za konzultante. U svojoj studiji iz 2021. godine, Tolutienė i Butėnienė ispituju način na koji konzultanti službi za zapošljavanje primjenjuju kritičko mišljenje. Nalazi istraživanja ukazuju na to da je kritičko razmišljanje temeljni aspekt pružanja kvalitetnog savjetovanja. Omogućuje konzultantima da steknu razumijevanje potreba svojih klijenata, analiziraju probleme i ponude učinkovita rješenja.

Članak naglašava važnost kontinuirane samorefleksije, rješavanja problema i profesionalnog razvoja za konzultante kako bi održali i poboljšali svoje sposobnosti kritičkog mišljenja.

4. Obrazovanje kritičkog mišljenja: rizici i proturječja

Saulius (2016) izaziva zabrinutost zbog nejasne i ponekad kontradiktorne prirode kritičkog mišljenja koje se primjenjuje u visokom obrazovanju. On tvrdi da nepotrebno naglašavanje kritičkog mišljenja može rezultirati uskim pragmatizmom koji je ravnodušan prema ekspanzivnijim filozofskim i interpretativnim istraživanjima.

Potreba za obrazovanjem širokog uma: U članku se predlaže obrazovni pristup koji njeguje slobodno i neovisno razmišljanje, a ne samo usredotočenost na zapošljivost i tržišnu konkurentnost.

5. Relevantnost kritičkog mišljenja za tržište rada

Indrašienė i sur. (2020) nude uvid u to kako poslodavci percipiraju kritičko razmišljanje na radnom mjestu. Očito je da poslodavci pridaju veliku važnost kritičkom razmišljanju jer im ono omogućuje donošenje razumnih odluka, inovacije u rješavanju problema i povećanje operativne učinkovitosti. Studija utvrđuje nepodudarnost između vještina kritičkog razmišljanja koje se promiču u obrazovnim politikama i stvarnih potreba tržišta rada. Poslodavci predviđaju da će zaposlenici moći primijeniti kritičko razmišljanje u praktičnim scenarijima u stvarnom svijetu, naglašavajući potrebu za pojačanom podudarnošću između obrazovnih i profesionalnih zahtjeva.

6. Značaj kritičkog mišljenja u akademskoj zajednici

Monografija „Critical Thinking in Higher Education and the Labour Market“ autorice Indrašienė et al. (2021) ispituje značaj kritičkog mišljenja u akademskoj zajednici i radnoj snazi. Monografija ispituje konceptualizaciju kritičkog mišljenja, njegovu integraciju u nastavne planove i programe visokog obrazovanja te njegov značaj na tržištu rada. Autori naglašavaju kontekstualnu i višedimenzionalnu prirodu kritičkog mišljenja, rješavajući pitanja kao što su nedostatak jasnih definicija i nedovoljna koordinacija u razvoju tih vještina unutar obrazovnih institucija. Monografija pruža sveobuhvatne uvide kroz sustavne preglede literature, analize programa i istraživanja mješovitim metodama. Nudi preporuke za poboljšanje razvoja kritičkog mišljenja, naglašavajući potrebu za jasnim smjernicama, praktičnom primjenom i interdisciplinarnim pristupima.

Istraživanje kritičkog mišljenja u Litvi otkriva njegovu prepoznatu važnost u različitim sektorima, od obrazovanja do tržišta rada. Ipak, postoje značajne prepreke učinkovitoj integraciji i primjeni vještina kritičkog mišljenja u stvarnim kontekstima. Preporučuje se da obrazovne ustanove veći naglasak stave na praktičnu primjenu kritičkog mišljenja, osiguravajući da su učenici opremljeni sposobnostima koje zahtijevaju poslodavci. Nadalje, postoji potreba za stalnim profesionalnim razvojem i samorefleksijom među praktičarima

kako bi održali i poboljšali svoje kompetencije kritičkog mišljenja. Rješavanje tih nedostataka može pomoći u premošćivanju nepovezanosti između akademskog osposobljavanja i zahtjeva tržišta rada, u konačnici potičući kritičniju i prilagodljiviju radnu snagu.

3. Latvijsko iskustvo u poticanju kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih

U studiji „Critical Thinking Education, Media Literacy, Judgement“ koju je vodila znanstvena urednica prof. Maija Kūle, a koja je provedena na Sveučilištu u Latviji u suradnji s različitim odjelima i institucijama, istražuju se povezani aspekti kritičkog mišljenja, medijske pismenosti i prosudbe. Studija, objavljena 2018. godine, proteže se izvan domene obrazovanja kako bi se pozabavila širim društvenim implikacijama vještina kritičkog mišljenja. Studija pruža uvide i preporuke donositeljima odluka, zagovarajući promicanje sposobnosti kritičkog mišljenja u različitim sektorima. Studija posebno procjenjuje trenutno stanje kritičkog mišljenja u obrazovanju, ispituje sjecište kritičkog mišljenja s medijskom pismenošću i nudi strategije za poticanje kritičke perspektive širenja informacija, posebno u digitalnom dobu. Analiza i preporuke studije osmišljene su kako bi se pojedinci opremili potrebnim vještinama za analizu, procjenu i donošenje informiranih odluka usred poplave informacija u suvremenom društvu.

U metodološkom materijalu, objavljenom 2010. godine, čiji je autor Centar za razvoj obrazovanja (EDC), „Thinking Art for Everyone or How to Think with Joy and Excitement“, sadržani su analitički članci različitih stručnjaka, uključujući stručnjake za obrazovanje, novinare i političare. Publikacija služi kao vodič za poticanje kulture kritičkog mišljenja u Latviji, osnažujući pojedince da se snalaze u složenim pitanjima i značajno doprinose društvu. Kroz primjere iz stvarnog života i praktične vježbe, autori nastoje potaknuti pojedince da razmisle o svojim misaonim procesima, istraže različite perspektive i primijene vještine kritičkog razmišljanja u scenarijima donošenja odluka i rješavanja problema.

Zaključno, promicanje kritičkog mišljenja omogućuje pojedincima snalaženje u izazovima, razlikovanje istine i dezinformacija te sudjelovanje u konstruktivnom dijalogu i procesima rješavanja problema.

4. Rumunjsko iskustvo u u poticanju kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih

Članak "Obuka odraslih u Rumunjskoj - kritička analiza" pruža dubinsko ispitivanje obrazovanja odraslih u Rumunjskoj, objašnjavajući uključene institucije, prevladavajuće trendove i čimbenike koji utječu na izbor tečajeva obuke odraslih. Autori koriste kvantitativni istraživački pristup koji uključuje 114 odraslih ispitanika kako bi istražili mišljenja i razmatranja koja vode odluke odraslih u vezi sa sudjelovanjem u obuci. Studija naglašava nužnost učinkovitijeg promicanja tečajeva osposobljavanja i bližeg usklađivanja sa zahtjevima tržišta rada. Zaključno, nalazi ukazuju na potrebu da se veća pozornost posveti poboljšanju dostupnosti mogućnosti osposobljavanja i osiguravanju njihove relevantnosti za potrebe radne snage u Rumunjskoj.

Zašto odrasli trebaju kritičko razmišljanje?

Suočeno s globalnim problemima, kritičko razmišljanje postaje sastavni dio osnovnih vještina potrebnih za uspješan budući život (OECD, 2018). Svjetski gospodarski forum (2020.) proglasio je kritičko razmišljanje jednom od najznačajnijih vještina na tržištu rada. Ova je vještina relevantna za sve razine obrazovanja od predškolskog, općeg i visokog obrazovanja do stručnog osposobljavanja kao kompetencije za cjeloživotno učenje (Indrašienė, et al., 2021; Halpern, 2014; Brookfield, 2012; Apple, 2006).

PLATE 1
1. 1900
2. 1901
3. 1902
4. 1903

PLATE 1
1. 1900
2. 1901
3. 1902
4. 1903

PLATE 1
1. 1900
2. 1901
3. 1902
4. 1903

PLATE 1
1. 1900
2. 1901
3. 1902
4. 1903

PLATE 1
1. 1900
2. 1901
3. 1902
4. 1903

PLATE 1
1. 1900
2. 1901
3. 1902
4. 1903

PLATE 1
1. 1900
2. 1901
3. 1902
4. 1903

da pronađu inovativne odgovore i dođu do opravdanih i informiranih zaključaka. Sposobnost kritičkog razmišljanja zajedno s drugim vještinama omogućuje odraslima da kontinuirano poboljšavaju svoju profesionalnu razinu, prilagođavajući se zahtjevima tržišta rada. Kritičko razmišljanje također doprinosi poboljšanju *suradničkih odnosa između zaposlenika* u organizaciji, jer ljudi koji kritički razmišljaju mogu opravdati svoje ideje i učinkovito raditi s drugima na postizanju zajedničkih ciljeva.

Stvaranje poticajne zajednice za učenje u kojoj se ideje dijele, slušaju i kritiziraju potiče kritičko razmišljanje i vrednovanje različitih alternativa.

Kvalitativno istraživanje Intervjui stručnjaka

Tijekom istraživanja metodologije brainstorminga o KM-u u obrazovanju odraslih, istraživački tim odlučio je razviti online vodič za pisani intervju kako bi prikupio mišljenje istraživačkog tima i značajnih kolega, osoba uključenih u razvoj KM-a ili u obrazovanje odraslih.

Vodič za intervju sadrži 7 pitanja:

1. Zašto odrasli moraju kritički razmišljati?
2. Kako razvoj kritičkog mišljenja kod odraslih utječe na obitelj i prijatelje?
3. Kako razvoj kritičkog mišljenja kod odraslih utječe na šire društvene interakcije?
4. Kako razvoj kritičkog mišljenja kod odraslih utječe na njihov rad?
5. Kako razvoj kritičkog mišljenja kod odraslih utječe na obradu informacija u internetskom okruženju?
6. Ima li razvoj kritičkog mišljenja negativan utjecaj na život odraslih? Molimo objasniti.
7. Molimo napišite bilo koja druga razmišljanja vezana uz temu koja nisu gore predstavljena.

Samo je prvo pitanje bilo obavezno, svaki ispitanik će morati odabrati hoće li odgovoriti na sva preostala pitanja ili na neka od njih. Pet stručnjaka odgovorilo je na intervju, a njihovi odgovori omogućuju nam da podijelimo neke od ideja istraživačkog tima, dijeleći svoje iskustvo i stručnost.

Mišljenja konvergiraju činjenici da je KM **vještina svakodnevnog života**, a također konvergiraju s općim načelima šire literature o KM-u i obrazovanju odraslih. Svakodnevni

izazovi, poput dezinformacija, lažnih vijesti, manipulacija, mogu se riješiti **kritičkim razmišljanjem kao protuotrovom**. Uzori odraslih koji koriste KM predstavljaju visok čimbenik utjecaja na život obitelji i prijatelja, kao i iskrena, manje pristrana mišljenja koja se mogu ponuditi kolegama i članu obitelji.

Ima izravan utjecaj, jer stvara kulturu međusobne komunikacije, u smislu otvorenosti prema različitim točkama gledišta, poštovanja i manje pristranosti, iskrenosti. Kritički osviještene odrasle osobe mogu poslužiti kao uzori članovima svoje obitelji, prijateljima i kolegama (Stručnjak 4).

Razvijanje kritičkog mišljenja pridonosi boljem upravljanju međuljudskim odnosima "kakobi mogli mudro upravljati svojim životima - biti majstori u tome. Također biti u stanju razumjeti i reagirati na odgovarajući način na ono što se događa u svijetu, posebno na manipulacije. Uvijek biti na strani pravde i istine." STRUČNJAK 1.

Kritičko razmišljanje donosi **mudre odluke** i **šire razumijevanje**. Ispitivanje treba provesti kako bi se osigurala provjera činjenica i dodatne informacije:

"Kritički misleća odrasla osoba uvijek će preispitivati informacije i tražiti nekoliko izvora kako bi pronašla odgovor na pitanje." Stručnjak 2

"Kritički osviještene osobe u stanju su razvrstati informacije, čitati "između redaka" i donositi informirane odluke. Također izražavaju svoje mišljenje na internetu samo ako se temelje na dokazima i nisu pristrani". Stručnjak 3.

Što se tiče šireg društvenog utjecaja u njihovim životima, stručnjaci su rekli da kritički nastrojeni ljudi mogu prepoznati nepravdu i nepravdu i spremni su govoriti protiv nje. Oni zauzimaju stav o važnim društvenim pitanjima i ne odvrćaju ih moguće negativne posljedice u njihovoj potrazi za istinom i pravdom. Razvoj kritičkog mišljenja promiče aktivnu ulogu u cjeloživotnom učenju i društvenim procesima. Iako obrazovanje i dobro prosuđivanje ne jamče sreću ili ekonomski uspjeh, značajno povećavaju šanse za postizanje tih ciljeva. Osim toga, kritičko razmišljanje pomaže u boljem razumijevanju životnih situacija i poboljšanju odnosa s drugima.

U složenom i složenom životu odrasle osobe, duh kritičnog mišljenja može donijeti negativne ishode ispitaniku. Ovakvo mišljenje imala su tri stručnjaka, a dva stručnjaka su rekla da nema negativnih posljedica korištenja KM-a.

Kritičko razmišljanje čini živote složenijima, pa čak i opasnijima. Mnogi ljudi odlučuju ne izraziti svoje kritičke misli jer bi mogli izgubiti posao, prijatelje, pa čak i biti ubijeni. Stručnjak 1.

Kritičko razmišljanje je o tome kako pristupate problemima, pitanjima, problemima. To je najbolji način za koji znamo da dođemo do istine. Međutim, još uvijek nema garancija, nema odgovora na sva naša pitanja u stvarnom životu. Stručnjak 2

Što se tiče definicije KM-a, stručnjaci potvrđuju definicije predstavljene u prvom dijelu ovog rada, točnije, kao vještine kritičkog mišljenja spominju se tumačenje, analiza, vrednovanje, zaključivanje, objašnjenje i samoregulacija. Iako nisu spomenute dispozicije ili standardi, iz dobivenih odgovora možemo identificirati analitičnost, traženje istine, otvorenost, kao i jasnoću, točnost, autonomiju ili uljudnost.

Zaključci

Trenutna literatura o kritičkom razmišljanju (KT) u obrazovanju odraslih otkriva značajan jaz u teorijskim i praktičnim okvirima. Prepoznata je potreba za vještinama kritičkog mišljenja na radnom mjestu te se zagovaraju inovativni pedagoški pristupi poput učenja putem interneta i učenja temeljenog na problemima. Međutim, procjena kritičkog mišljenja i dalje je izazov.

Predloženo je nekoliko modela i strategija za učinkovitu integraciju KM-a u obrazovanje odraslih. Ključni pristupi uključuju važnost dijaloga između učenika i facilitatora te osnaživanje učenika. Osim toga, predlaže se povezivanje evaluativnog razmišljanja s kritičkim mišljenjem kako bi se poboljšala profesionalna praksa.

Neformalna okruženja za učenje, kao što su književni klubovi, pokazala su se obećavajućima u promicanju KM-a kroz društvene veze i promišljeni angažman. Integracija

umjetnosti i usredotočenost na matematiku dodatno obogaćuje pristupe kritičkog mišljenja u obrazovanju odraslih.

Različite pedagogije su u središtu različitih obrazovnih tradicija. Sjevernoamerički model usredotočen je na cjeloživotno učenje i prilagodljivost gospodarskim promjenama. Reflektivne nastavne prakse iz nordijske i njemačke tradicije također nude vrijedne perspektive. Sveobuhvatni okvir kompetencija za nastavnike u obrazovanju odraslih naglašava važnost pedagoških, relacijskih, kontekstualnih i refleksivnih vještina.

Promicanje KM-a u obrazovanju odraslih zahtijeva više strategija. To uključuje metodologije usmjerene na učenike, kontinuiranu refleksivnu praksu i poticajna okruženja za učenje koja potiču individualno i suradničko učenje. Krajnji cilj je opremiti odrasle vještinama kritičkog razmišljanja potrebnim za osobni i profesionalni uspjeh u svijetu koji se brzo mijenja.

Bibliografija

1. Abed, S., Amir, H. M., & Davoud, H. (2015). The effect of synectics pattern on increasing the level of problem solving and critical thinking skills in students of alborz province. *WALIA Journal*, 31: 110–18.
2. Ahrari, S., Bahaman, A., Md Salleh, H. N., & Zeinab, Z. (2016). Deepening Critical Thinking Skills through Civic Engagement in Malaysian Higher Education. *Thinking Skills & Creativity*, 22, 121-128, doi: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2016.09.009>.
3. Altinyelken, H.K. (2021) *Critical thinking and non-formal Islamic education: Perspectives from young Muslims in the Netherlands*. *Cont Islam* 15, 267–285. <https://doi.org/10.1007/s11562-021-00470-6>
4. Apple, M. W. (2006). *Educating the “Right” Way: Markets, Standards, God, and Inequality*. New York: Routledge.
5. Archibald, T., Neubauer, L. C., & Brookfield, S. D. (2018). The critically reflective evaluator: Adult education’s contributions to evaluation for social justice. *New Directions for Evaluation*, 158, 109–123.
6. Arend, B. D. (2011). *Using assessment to promote critical thinking and problem solving skills in adults*. *Assessing and Evaluating Adult Learning in Career and Technical Education*. 154-172.

7. Behar-Horenstein, L. S., & Niu, L. (2011). Teaching critical thinking skills in higher education: A review of the literature. *Journal of College Teaching & Learning (TLC)*, 8(2), 25-41.
8. Bjelanović, D., Ž. (2012). *Some Methods For The Development Of Students' Critical Thinking According To The Err System*, Available at: <https://hrcak.srce.hr/94727>
9. Brookfield, S. (1987). *Lhefopingcnticaf thinkers*. San Francisco: Jossey-Bass.
10. Brookfield, S. D. (2013). *Powerful techniques for teaching adults*. John Wiley & Sons.
11. Buchberger, I. (2012), *Critical Thinking Manual*, Available at: https://www.researchgate.net/publication/292996183_Kriticko_misljenje
12. Buchberger, I., Bolčević V., Kovač V. (2018), *Critical Thinking In Education: Past Contributions And Open Directions*, Available at: <http://dx.doi.org/10.21464/mo45.124.109129>
13. Daiva, P. (2016). *Links Between Critical And Creative Thinking*, Available at: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2016~1568989912220/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
14. García-Moro García-Moro Brookfield, S. (2012). *Teaching for Critical Thinking. Tools and Techniques to Help Students Question Their Assumptions*. San Francisco: Jossey-Bass.
15. Chance, P. (1986). *Thinking in the Classroom: A Survey of Programs*. New York: Teachers' College. Columbia University.
16. Condon, W., & Kelly-Riley, D. (2004). Assessing and teaching what we value: The relationship between college-level writing and critical thinking abilities. *Assessing Writing*, 9, 56–75. <https://doi.org/10.1016/j.asw.2004.01.003>.
17. Education Development centre (EDC) (2010), *Thinking Art For Everyone or How to Think with Joy and Excitement*, Publishing house NORDIK.
18. Ennis, R. H. (1962). "A Concept of Critical Thinking." . *Harvard Educational Review*, 32 (1); 81–111.
19. Facione, P. (1990). *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction*. CA, USA: The California Academic Press: Millbrae.

20. Gal, I., Grotlüschen, A., Tout, D. et al. (2020) Numeracy, adult education, and vulnerable adults: a critical view of a neglected field. *ZDM Mathematics Education* 52, 377–394. <https://doi.org/10.1007/s11858-020-01155-9>

21. García-Moro, F., Gómez-Baya, D., Muñoz-Silva, A., & Martín-Romero, N. (2021). A Qualitative and Quantitative Study on Critical Thinking in Social Education Degree Students. *Sustainability*, 13, 6865, doi: <https://doi.org/10.3390/su13126865>.

22. Garrison, D. (1992). Critical Thinking and Self-Directed Learning in Adult Education: An Analysis of Responsibility and Control Issues. *ADULT EDUCATION QUARTERLY*, 42 (3), 136-148.

23. Gitata, T. & Giedre, B.(2021). *Application Of Critical Thinking Skills In The Activities Of Consultant*, Available at: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2021~1695299198229/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

24. Grenier, R. S., Callahan, J. L., Kaepfel, K., & Elliott, C. (2022). Advancing book clubs as non-formal learning to facilitate critical public pedagogy in organizations. *Management Learning*, 53(3), 483-501. <https://doi.org/10.1177/13505076211029823>

25. Halpern, D. (2014). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*, 5th ed. New York: Psychology Press.

26. Hassan, K., & Ghida, M. (2007). Validating the Watson Glaser Critical Thinking Appraisal. *Higher Education*, 54, 361–383.

27. Indrašienė, V., Jegelevičienė, V., Merfeldaitė, O., Penkauskienė, D., Pivorienė, J., Railienė, A., & Valavičienė, N. (2018). Kritinio mąstymo sampratos interpretacijos [Interpretations of the concept of critical thinking]. *Socialinis darbas [Social Work]*, 16(2), 266-278. <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2018~1549357353875/J.04~2018~1549357353875.pdf>

28. Indrašienė, V., Jegeleviciene, V., Merfeldaite, O., Penkauskiene, D., Pivoriene, J., Railiene, A., Sadauskas, J., & Valaviciene, N. (2020). The critically thinking employee: Employers' point of view. *Entrepreneurship and Sustainability*, 7(4), 2590–2603. [https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.4\(2\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.4(2))

29. Indrašienė, V., Jegelevičienė, V., Merfeldaitė, O., Penkauskienė, D., Pivorienė, J., Railienė, A., . . . Valavičienė, N. (2021). The Value of Critical Thinking in Higher Education

and the Labour Market: The Voice of Stakeholders. *Social Sciences*, 10(8), 286.
<https://doi.org/10.3390/socsci10080286>.

30. Kokkos, A. (2013) Critical thinking in older adult education: The contribution of aesthetic experience. *International Journal of Education and Ageing*, 3, 2, 137- 150.

31. Kule, M. (2018). *Critical Thinking Education, Media Literacy, Judgement*, Available at: Euro_Kritiska_domasanas.pdf (lu.lv)

32. Kumar, R., & Refaei, B. (2017). Problem-Based Learning Pedagogy Fosters Students' Critical Thinking About Writing. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, 11(2), 1-10, doi: <https://doi.org/10.7771/1541-5015.1670>.

33. Marina, M. & Marina, A. (2003), *How To Prepare Students Of Social Work For Critical Thinking And Activity In The Field Of Juvenile Delinquency*, Available at: <https://hrcak.srce.hr/clanak/5811>

34. Mayer, R., & Goodchild, F. (1990). *The Critical Thinker*. New York: Wm. C. Brown.

35. McPeck, J. E. (1981). *Critical Thinking and Education*. New York: St Martin's Press.

36. Meneses, L. F. S., Pashchenko, T., & Mikhailova, A. (2023). Critical thinking in the context of adult learning through PBL and e-learning: A course framework. *Thinking Skills and Creativity*, 101358. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101358>

37. Mihaila, A. R., & Paduraru, M. E. (2017). Adult Training In Romania - Critical Analysis. In E. Soare, & C. Langa (Eds.), *Education Facing Contemporary World, European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 23, 1372-1379. Future Academy. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2017.05.02.168>

38. Moore, B., & Parker, R. (1991). *Critical Thinking*. 3rd ed. California: Mayfield Publishing Company.

39. Nold, H. (2017). Using Critical Thinking Teaching Methods to Increase Student Success: An Action Research Project. *International Journal of teaching and learning in Higher Education*, 29(1), 17-32.

40. OECD, (2018). *Teaching for Global Competence in a Rapidly Changing World*. Paris: OECD Publishing.

41. Paul, R., & Elder, L. (2006). The Miniature Guide to Critical Thinking: Concepts and Tools. *The Foundation for Critical Thinking*, Retrieved from: http://www.criticalthinking.org/files/Concepts_Tools.pdf.

42. Penkauskienė, D., Railienė, A., & Cruz, G. (2019). How is critical thinking valued by the labour market? Employer perspectives from different European countries. *Studies in Higher Education*, 1-12, doi: 10.1080/03075079.2019.1586323.

43. Rautalin, M. (2023). *The Relationship Between Critical Pedagogy And Critical Thinking*, Available at: <https://repozitorij.ffst.unist.hr/islandora/object/ffst:4017>

44. Saulius, T. (2016). *Critical Thinking Education – Is It a New Sophistic?*, Available at: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2015~1599736963304/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

45. Terenko, O. (2019). CONCEPTUAL IDEAS AND ORIENTATORS OF THE NOTHERN AMERICAN MODEL OF ADULT EDUCATION. *EUREKA: Social and Humanities*, (3), 38-43. <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2019.00906>

46. Piawa, C. (2010). Building a test to assess creative and critical thinking simultaneously. *Procedia—Social and Behavioral Sciences*, 2:551-559, doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.062>.

47. Power, J. B. (2016). Has This Begun to Change the Way They Think? Moving Undergraduate Learners' Level of Reflection from Where It Is to Where It Needs to Be. *Teaching in Higher Education*, 21, 235–48.

48. Sadova A.R., Khill J.S., Pashchenko N.V., Tarasova K.V. (2022) Critical Thinking Assessment in Adults: Methodology and Development Experience, *Journal of Modern Foreign Psychology*, 11(4), 105–116. DOI: 10.17759/jmfp.2022110409

49. Schoultz, M. (2023). Teachers' reflections on their practices in older adult non-formal education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 1–15. <https://doi.org/10.1080/00313831.2023.2196543>

50. Smith, G. (2003). Beyond critical thinking and decision making: teaching business students how to think. *Journal of Management Education*, 27, 24-51, doi: <http://dx.doi.org/10.1177/1052562902239247>.

51. Snyder, L. G., & Snyder, M. (2008). Teaching Critical Thinking and Problem Solving Skills. *Delta Pi Epsilon Journal*, 50 (2); 90-99.

52. Tripathy, M. (2020). Dimensions of critical thinking in workplace management & personal development: a conceptual analysis. *Multidisciplinary Journal for Education Social and Technological Sciences*, 7(2), 1-19, doi: <https://doi.org/10.4995/muse.2020.12925>.

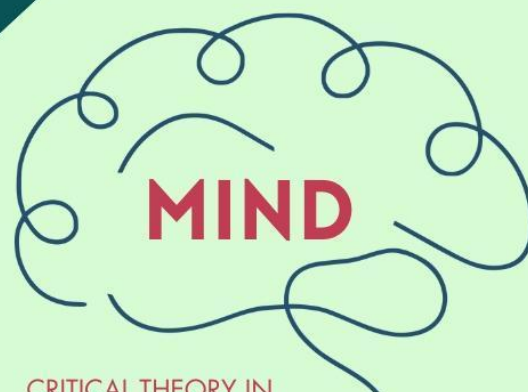
53. Vaske, J. M. (2001). *Critical thinking in adult education: An elusive quest for a definition of the field*. Unpublished doctoral thesis. Drake University, Des Moines, Iowa

54. Višnja, G. (2009), *Teaching and Evaluating Critical Thinking*, Available at: <https://hrcak.srce.hr/82826>

55. World Economic Forum, (2020). Available online: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf (accessed on 3 August 2022).

56. Zlatko, M. & Bruno, C. (2010), *Education For Critical Thinking And Media Manipulation*, Available at: <https://hrcak.srce.hr/55353>

CRITICAL THEORY IN
ADULT EDUCATION PRACTICE:
EMPOWERMENT FOR CRITICAL ACTIONS

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project number: 2023-1-LT01-KA220-ADU-000153426